

INGLIZ TILINI O'QITISHDA DIFFERENSIAL BILIM DARAJALI
TALABALARGA YO'NALTIRILGAN O'QUV FAOLIYATINI
TIZIMLASHTIRILGAN MODELINI
("TRANSPORT VOSITALARI MUHANDISLIGI" YO'NALISHI MISOLIDA)

Farmonov Bahodir Do'stmurodovich,

Qarshi davlat texnika universiteti,

"Xorijiy tillar" kafedrasi katta o'qituvchisi,

Email: fdbahodir@88gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-4956-2658>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18721189>

Annotatsiya. Ushbu maqolada "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi misolida turli darajadagi bilim darajasiga ega talabalar uchun ingliz tilini o'rganish faoliyatini tashkil etishga qaratilgan tizimli o'qitish modelini ishlab chiqish haqida bahs yuritiladi. Nofilologik oliy ta'lim muassasalarida, ayniqsa texnik sohalarida talabalar tizimli pedagogik farqlashni talab qiladigan turli xil til kompetensiyalarini namoyish etadilar. Tadqiqotda "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi kontekstida kommunikativ kompetensiyani, professional so'z boyligini egallashni va vazifaga yo'naltirilgan tilni bajarishni yaxshilash uchun mo'ljallangan darajaga asoslangan mashq tizimi taklif qilinadi. Model kommunikativ til o'qitish, vazifaga asoslangan o'rganish va professional yo'naltirilgan o'qitish tamoyillarini birlashtiradi. Maqolada texnik ta'limda differentsial o'qitishning dolzarbligi asoslanadi va umumiy va professional ingliz tilini bilishni rivojlantiradigan tizimli mashqlar to'plamini amalga oshirish uchun metodologik yondashuvlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: *Differentsial o'qitish, maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (esp), transport vositalari muhandisligi, mashq tizimi, kommunikativ kompetensiya, professional yo'naltirilgan til o'qitish, darajaga asoslangan o'rganish, texnik terminologiya, oliy ta'lim, vazifaga asoslangan yondashuv.*

Abstract. *This article discusses the development of a systematic teaching model aimed at organizing English language learning activities for students with different levels of knowledge on the example of the direction of "Transport Engineering". In non-philological higher education institutions, especially in technical fields, students demonstrate a variety of language competencies that require systematic pedagogical differentiation. The study proposes a level-based exercise system designed to improve communicative competence, acquisition of professional vocabulary and task-oriented language performance in the context of transport engineering. The model combines the principles of communicative language teaching, task-based learning and professionally oriented teaching. The article substantiates the relevance of differentiated teaching in technical education and describes methodological approaches to implementing a set of systematic exercises that develop general and professional English language skills.*

Keywords: *Differential learning, English for special purposes (esp), vehicle engineering, training system, communicative competence, professionally oriented language teaching, level-based learning, technical terminology, higher education, task-based approach.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается разработка систематической модели обучения, направленной на организацию учебной деятельности по английскому языку для студентов с разным уровнем знаний на примере направления «Транспортная инженерия». В нефилологических высших учебных заведениях, особенно в технических областях, студенты демонстрируют разнообразные языковые компетенции, требующие систематической педагогической дифференциации. В исследовании предлагается система упражнений, основанная на уровнях, разработанная для повышения коммуникативной компетенции, усвоения профессиональной лексики и выполнения языковых задач в контексте транспортной инженерии. Модель сочетает в себе принципы коммуникативного обучения языку, обучения на основе задач и*

профессионально-ориентированного обучения. В статье обосновывается актуальность дифференцированного обучения в техническом образовании и описываются методические подходы к реализации комплекса систематических упражнений, развивающих общие и профессиональные навыки владения английским языком.

Ключевые слова: Дифференцированное обучение, английский язык для специальных целей (ESP), автомобильная инженерия, система обучения, коммуникативная компетенция, профессионально-ориентированное обучение языку, обучение на основе уровней, техническая терминология, высшее образование, подход, основанный на задачах.

Kirish. Globallashuv va tezkor texnologik taraqqiyot sharoitida ingliz tilini bilish kelajakdagi muhandislar uchun asosiy talabga aylandi. Xususan, "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi talabalari xalqaro texnik hujjatlarga kirish, professional muloqotda ishtirok etish va global ilmiy munozaralarda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lishlari kerak. Biroq, texnik universitetlarda ingliz tilini o'qitishdagi asosiy muammolardan biri talabalarining til bilish darajalarining turli xilligidir. Bir akademik guruh ichida o'quvchilar ko'pincha boshlang'ich darajadan yuqori darajagacha bo'lgan sezilarli darajada turli xil lingvistik kompetentsiyalarni namoyish etadilar.

An'anaviy yagona o'qitish bu farqlarni samarali hal qila olmaydi, bu esa quyidagi darajadagi o'quvchilar orasida motivatsiyaning pasayishiga va yuqori darajadagi talabalar uchun akademik qiyinchiliklarning yetarli emasligiga olib keladi. Shuning uchun, o'qitish faoliyatining tabaqalashtirilgan, tizimlashtirilgan modeliga ehtiyoj tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ingliz tilini o'qitishda tabaqalashtirilgan o'qitish o'quvchilarning bilim darajalari, kognitiv qobiliyatlari va kasbiy yo'nalishiga muvofiq tarkib, jarayon va kutilgan natijalarni moslashtirishni o'z ichiga oladi.

"Transport vositalari muhandisligi" kabi texnik ixtisosliklarda ingliz tilini o'qitish nafaqat umumiy kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishi, balki professional terminologiya, texnik o'qishni tushunish, hisobot yozish va sohaga tegishli vaziyatli muloqotga ham e'tibor qaratishi kerak. Ushbu ikki tomonlama maqsad lingvistik rivojlanishni professional kontent bilan birlashtirgan tuzilgan mashq tizimini ishlab chiqishni talab qiladi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi doirasida tabaqalashtirilgan malaka darajalariga moslashtirilgan izchil tizimga ingliz tili mashqlarini tashkil etuvchi pedagogik jihatdan asoslangan modelni ishlab chiqishda yotadi. Taklif etilayotgan model tilni bosqichma-bosqich rivojlantirishni ta'minlash, akademik faollikni saqlab qolish va professional yo'naltirilgan kommunikativ kompetentsiyani oshirishga qaratilgan. Mashqlar doirasini tizimlashtirish orqali tadqiqot til bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitishning metodologik asoslarini takomillashtirishga hissa qo'shadi.

Adabiyotlar sharhi. Chet tillarini o'qitishda tabaqalashtirilgan o'qitish masalasi xalqaro pedagogik tadqiqotlarda keng ko'rib chiqilgan. Tabaqalanishning nazariy asoslari o'quvchiga yo'naltirilgan va gumanistik ta'lim paradigmalaridan kelib chiqadi, ular

kognitiv qobiliyatlar, motivatsiya, o'rganish sur'ati va oldingi bilimlardagi individual farqlarni ta'kidlaydi. Ushbu sohadagi yetakchi olimlardan biri Kerol Ann Tomlinson tabaqalashtirilgan o'qitishni o'quvchilarning tayyorlik darajalari, qiziqishlari va o'rganish profillariga muvofiq tarkib, jarayon va mahsulotni tizimli ravishda moslashtirish sifatida belgilaydi. Uning modeli bitta akademik guruh ichida ko'p darajali vazifalarni tashkil qilish uchun strukturaviy asos yaratadi, bu ayniqsa talabalar ingliz tilini turlicha bilishlarini namoyish etadigan tilga oid bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida dolzarbdir[1].

Tabaqalanishning psixologik va kognitiv asoslarini Lev Vygotskiyning sotsiomadaniy nazariyasiga, ayniqsa Proksimal Rivojlanish Zonasi (ZPD) kontsepsiyasiga bog'lash mumkin. Vygotskiyning fikriga ko'ra, samarali o'rganish vazifalar o'quvchining hozirgi kompetensiyasidan biroz oshib ketganda, lekin iskala yordamida erishish mumkin bo'lganda yuzaga keladi. Texnik talabalar uchun ingliz tilini o'qitish kontekstida ushbu tamoyil lingvistik va professional murakkablikni asta-sekin oshiradigan darajali mashq tizimini yaratishni oqlaydi[2].

Dell Hymes tomonidan kommunikativ kompetensiya konsepsiyasi orqali yaratilgan xorijiy tillarni o'qitishning kommunikativ paradigmasi vazifaga asoslangan va professional yo'naltirilgan o'qitishning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi[3]. Keyinchalik, Maykl Kanale va Merrill Svayn grammatik, sotsiolingvistik, nutq va strategik kompetensiyalarni ajratib, ushbu doirani kengaytirdilar. Ushbu komponentlar muhandislik talabalari uchun differentsiatsiyalangan mashqlarni ishlab chiqishda ayniqsa muhimdir, chunki vazifalar bir vaqtning o'zida lingvistik aniqlik va professional muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishi kerak[4].

Rod Ellis tomonidan nazariy jihatdan asoslab berilgan vazifaga asoslangan til o'qitish (TBLT) yondashuvi real dunyodagi professional vazifalarni til o'qitishga integratsiyalashni qo'llab-quvvatlaydi. Ellisning ta'kidlashicha, tuzilgan vazifalar haqiqiy tildan foydalanishni rag'batlantiradi va o'quvchilarning ishtirokini oshiradi. "Transport vositalari muhandisligi" dasturlarida bu transport vositalariga texnik xizmat ko'rsatish, xavfsizlik protokollari, texnik hisobotlar va muhandislik muammolarini hal qilish stsenariylari bo'yicha amaliy tadqiqotlarni o'z ichiga olishi mumkin[5].

Ushbu tadqiqotga bevosita ta'sir ko'rsatadigan maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP) sohasi Tom Hutchinson va Alan Uoters tomonidan tizimli ravishda ishlab chiqilgan. Ularning o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvi ehtiyojlarni tahlil qilish va materiallarni professional kontekstlarga moslashtirishga urg'u beradi. Muhandislik fanlari uchun ESP metodologiyasi puxta tuzilgan terminologiyani o'zlashtirish, texnik matn tahlili va professional muloqotni simulyatsiya qilishni talab qiladi[6].

Yevropa ta'lim amaliyotida tilni bilish darajasini farqlash Yevropa Kengashining Umumiy Yevropa Tillar Malumotnomasi (CEFR) deb nomlanuvchi hujjati orqali standartlashtirilgan. CEFR tasnifi (A1-C2) talabalarni tilni bilish darajasiga qarab

guruhlash va darajaga xos vazifalarni ishlab chiqish uchun ob'ektiv asos yaratadi. Ushbu asos mashqlarni o'rganadigan kompetensiya tavsiflovchilariga muvofiq tizimlashtirishni qo'llab-quvvatlaydi[7].

o'zbekistonda chet tillari ta'limini modernizatsiya qilish davlat darajasida kuchli qo'llab-quvvatlandi. Prezidentning "Chet tillarini o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1875-sonli farmoni (2012) ta'limda kommunikativ va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlarga sezilarli o'tishni ko'rsatdi. Farmonda xalqaro standartlar, innovatsion o'qitish texnologiyalari va tabaqalashtirilgan baholash mexanizmlarini joriy etishga urg'u berilgan[8].

Keyingi strategik rivojlanish PF-4947 "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi"da belgilangan. Ushbu dastur oliy ta'lim sifatini oshirish, xalqaro akademik standartlar bilan integratsiyani kuchaytirish va texnik va muhandislik sohalaridagi mutaxassislar orasida xorijiy tillarni bilish darajasini oshirish muhimligini ta'kidladi[9].

Yaqinda prezidentimizning PF-60 sonli farmoni "2022–2026 yillarda Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi" — oliy ta'lim o'quv dasturlarini modernizatsiya qilish, o'qitish jarayonlarini raqamlashtirish va professional yo'naltirilgan xorijiy tillarni o'qitishni kengaytirish zarurligini kuchaytirdi. Ushbu davlat darajasidagi tashabbuslar texnik universitetlarda tabaqalashtirilgan ingliz tili o'qitishni amalga oshirish uchun institutsional asos yaratadi[10].

O'zbek olimlari ham xorijiy tillarni o'qitishning nazariy va metodologik jihatlariga katta hissa qo'shdilar. Tadqiqotchilar kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish, innovatsion pedagogik texnologiyalar va til o'rganishning professional yo'nalishiga urg'u berishadi. O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tuzilgan, darajaga asoslangan mashq tizimining yo'qligi ko'pincha o'qitish samaradorligini pasaytiradi, ayniqsa aralash qobiliyatli muhandislik guruhlarida. Shuning uchun, "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi talabalariga moslashtirilgan mashqlarning tizimli modelini yaratish metodologik jihatdan dolzarb va amaliy jihatdan zarur bo'lib qolmoqda.

Farqlash va ESP bo'yicha katta xalqaro va milliy tadqiqotlarga qaramay, ushbu yondashuvlarni o'zbekistondagi texnik ixtisosliklar uchun maxsus ishlab chiqilgan yagona, tizimlashtirilgan mashq modeliga integratsiyalashga cheklangan e'tibor qaratildi. Mavjud tadqiqotlar ko'pincha differentsiatsiyani nazariy jihatdan ko'rib chiqadi, ammo muhandislik kontekstida amaliy qo'llash uchun tuzilgan metodologik asoslarga ega emas.

Shunday qilib, ushbu tadqiqot differentsiatsiyalangan o'qitish, kommunikativ kompetensiya va ESP metodologiyasining xalqaro nazariyalarini milliy ta'lim islohotlari bilan sintez qilish orqali muhim bo'shliqni to'ldiradi. Tadqiqot "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi talabalarining o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish bilan birga

global standartlar va o'zbekiston ta'lim ustuvorliklariga mos keladigan izchil mashq tizimi modelini taklif qiladi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot nazariy tahlil, pedagogik modellashtirish, ehtiyojlarni tahlil qilish va eksperimental amalga oshirishni birlashtirgan aralash metodologik asosga asoslangan. Metodologik asos transport muhandisligining professional kontekstida tabaqalashtirilgan o'qitish, maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP), kommunikativ til o'qitish va vazifaga asoslangan o'qitish tamoyillarini birlashtiradi.

Tadqiqotda "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishini taklif qiluvchi oliy ta'lim muassasalarida o'tkazilgan kvazi-eksperimental dizayn qo'llanildi. Tadqiqot jarayoni uchta o'zaro bog'liq bosqichdan iborat edi:

1. Diagnostika bosqichi talabalarning ingliz tilini bilish darajalari va professional til ehtiyojlarini aniqlash;
2. Modellashtirish bosqichi tabaqalashtirilgan mahorat darajalariga muvofiq tuzilgan tizimlashtirilgan mashq modelini ishlab chiqish;
3. Amalga oshirish va baholash bosqichi mashq tizimini amaliy qo'llash va uning samaradorligini baholash.

Dizayn Kerol Ann Tomlinson tomonidan ishlab chiqilgan tabaqalashtirilgan o'qitish nazariyasiga asoslangan bo'lib, u mazmun, jarayon va kutilgan o'quv natijalarini moslashtirishga urg'u beradi. Bundan tashqari, bosqichma-bosqich lingvistik rivojlanishni ta'minlash uchun Lev Vygotskiyning "Yaqin rivojlanish zonasi"ga asoslangan iskala printsipli qo'llanildi.

Tadqiqot ishtirokchilari "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalish bo'yicha tahsil olayotgan bakalavr talabalari edi. Namuna tarkibiga ingliz tilini bilish darajasi Umumiy Yevropa tillar bo'yicha ma'lumotnoma doirasiga muvofiq A1 dan B2 gacha bo'lgan aralash qobiliyatli akademik guruhlardan talabalar kiritilgan.

Talabalar uchta shartli malaka guruhiga bo'lingan:

- Boshlang'ich daraja (A1–A2) cheklangan professional so'z boyligi va asosiy kommunikativ ko'nikmalar;
- o'rta daraja (B1) professional o'qish va nutq qobiliyatlarini rivojlantirish;
- Yuqori-o'rta daraja (B2) texnik hujjatlar va professional munozaralarni boshqarishga qodir.

Bu tasnif tadqiqotchiga kognitiv va lingvistik tayyorgarlikka mos keladigan differentsial mashqlarni ishlab chiqish imkonini berdi.

Bir nechta qo'shimcha tadqiqot usullari qo'llanildi:

1. Diagnostik test talabalarning malaka darajasini aniqlash uchun CEFR tavsiflovchilariga asoslangan joylashtirish testlari o'tkazildi.
2. Ehtiyojlarni tahlil qilish bo'yicha so'rovnoma talabalarning professional muloqot ehtiyojlari (texnik o'qish, hisobot yozish, og'zaki taqdimotlar, hujjatlarni tahlil qilish va boshqalar) bo'yicha so'rovnoma o'tkazildi.

3. Kuzatuv amalga oshirish jarayonida sinfdagi o'zaro ta'sir va ishtirok muntazam ravishda kuzatildi.
4. Qiyosiy tahlil eksperimental aralashuvdan oldin va keyin o'rganish natijalari taqqoslandi.
5. Kontent tahlili tegishli professional terminologiya va kommunikativ vaziyatlarni ajratib olish uchun mavjud ESP darsliklari va muhandislik o'quv dasturlari tahlil qilindi.

Tadqiqotning asosiy metodologik hissasi differentsiatsiyalangan malaka darajalariga moslashtirilgan tuzilgan mashq tizimini yaratishdir. Model to'rtta o'zaro bog'liq komponentga asoslangan:

1. Maqsadli komponent transport muhandisligida professional yo'naltirilgan kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish;
2. Kontent komponenti texnik terminologiya, haqiqiy matnlar (transport vositalarining texnik xususiyatlari, xavfsizlik qo'llanmalari, texnik xizmat ko'rsatish hisobotlari) va professional nutq naqshlarini integratsiyalash;
3. Jarayon komponenti vazifalarni darajaga asoslangan differentsiatsiyalash;
4. Baholash komponenti CEFR standartlariga moslashtirilgan shakllantiruvchi va umumlashtiruvchi baholash.

Talabalarga namoyish etilgan kompetensiyaga qarab darajalar o'rtasida asta-sekin o'tishga ruxsat berildi, bu motivatsion qo'llab-quvvatlashni ta'minladi va xavotirni kamaytirdi.

Baholash shakllantiruvchi va umumlashtiruvchi yondashuvlarni birlashtirdi. Formativ baholash tengdoshlarning fikr-mulohazalari, o'qituvchilarning fikr-mulohazalari va reflektiv jurnallarni o'z ichiga oldi. Yig'ma baholash professional muloqotga urg'u berib, to'rtta til ko'nikmalarida (o'qish, yozish, gapirish, tinglash) yaxshilanishni o'lchadi.

Ishlash ko'rsatkichlari CEFR tavsiflovchilari va ESPga xos kompetensiyalar bilan moslashtirildi, masalan:

- Texnik hujjatlarni sharhlash qobiliyati;
- Muhandislik jarayonlarini tavsiflash qobiliyati;
- Kasbiy munozaralarda ishtirok etish qobiliyati;

Taklif qilingan mashq tizimining samaradorligi aralashuvdan oldingi va keyingi natijalarni taqqoslash orqali baholandi. Ko'rsatkichlar so'z boyligini o'zlashtirish, professional muloqotda ravonlik, vazifalarni bajarish aniqligi va talabalarning motivatsiya darajasini o'z ichiga oldi. Sinfdagi kuzatuv ma'lumotlari turli guruhlar o'rtasida faollikning oshganligini va o'zaro ta'sirning yaxshilanganligini ko'rsatdi.

Metodologiya global pedagogik nazariyalarning transport vositalari muhandisligi ta'limining amaliy talablari bilan tizimli integratsiyasini ta'minlaydi. Mashqlarni izchil, darajaga asoslangan tizimga tuzish orqali model professional dolzarblikni saqlab qolgan holda texnik guruhlar ichidagi ingliz tilini bilishning heterojenligini ko'rib chiqadi.

Ushbu yondashuv nafaqat kommunikativ kompetentsiyani oshiradi, balki kelajakdagi transport vositalari muhandislari uchun zarur bo'lgan analitik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishni ham qo'llab-quvvatlaydi.

Natijalar va muhokama. "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi guruhlarida tizimlashtirilgan differentsiallashtirilgan mashq modelini joriy etish talabalarning lingvistik va professional kommunikativ rivojlanishida aniq ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi. Natijalar barcha to'rtta til ko'nikmalarida, ayniqsa, professional yo'naltirilgan lug'atdan foydalanish, texnik o'qishni tushunish va muhandislik bilan bog'liq kontekstlarda og'zaki muloqotda sifat jihatidan yaxshilanishlarni ko'rsatdi.

Birinchidan, past darajadagi talabalar professional muloqot uchun zarur bo'lgan asosiy texnik terminologiya va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishda sezilarli yutuqlarga erishdilar. Terminologiyani moslashtirish, diagrammalarni belgilash va boshqariladigan o'qish kabi reproduktiv mashqlar barqaror lingvistik asos yaratdi. Ilgari sinfdagi o'zaro ta'sirda ishtirok etishda qiyinchiliklarga duch kelgan o'quvchilar tuzilgan kommunikativ vazifalarni bajarishda ko'proq ishonchga ega bo'ldilar. Iskala yondashuvi kognitiv ortiqcha yuklamasdan bosqichma-bosqich ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'minladi.

Ikkinchidan, o'rta darajadagi talabalar kuchliroq nutq qobiliyatini namoyish etdilar. Ular texnik materiallarni umumlashtirish, muhandislik jarayonlarini tavsiflash va tuzilgan professional dialoglarda ishtirok etish qobiliyatiga ega bo'ldilar. Samarali mashqlar kontekstual tildan foydalanishni rag'batlantirdi, bu o'quvchilarga mexanik tilni qayta tiklashdan mazmunli muloqotga o'tishga yordam berdi. Talabalar professional lug'atni izchil og'zaki va yozma nutqqa yaxshiroq integratsiya qila oldilar.

Uchinchidan, yuqori darajadagi o'quvchilar ijodiy va muammolarni hal qilish vazifalaridan sezilarli darajada foyda ko'rishdi. Amaliy tadqiqotlar, loyiha simulyatsiyalari va analitik taqdimotlar ularning murakkab muhandislik g'oyalarini ingliz tilida ifodalash qobiliyatini oshirdi. Ularning professional nutqi yanada tuzilgan, mantiqiy jihatdan tashkil etilgan va terminologik jihatdan aniq bo'ldi. Talabalar shuningdek, transport tizimini tahlil qilish va texnik hujjatlar bilan bog'liq kommunikativ vazifalarni bajarishda yaxshilangan mustaqillikni namoyish etdilar.

Muhim natija til o'rganishning professional identifikatsiyani shakllantirish bilan integratsiyasining kuchayishi bo'ldi. Vazifalar haqiqiy muhandislik vaziyatlarini - masalan, transport vositalarini diagnostika qilish, xavfsizlikni baholash yoki transport innovatsiyalarini aks ettirganda, talabalar yuqori faollik va kuchli ichki motivatsiyani namoyish etdilar. o'quv jarayoni nafaqat tilga yo'naltirilgan, balki professional jihatdan mazmunli bo'ldi. Yana bir muhim natija aralash qobiliyatli guruhlar ichidagi ishlashdagi tafovutning kamayishi bo'ldi. Tabaqalashtirilgan tuzilma har bir o'quvchiga yagona akademik muhitda ishtirok etayotganda o'zining tayyorlik darajasiga qarab o'sishiga imkon berdi. Quyi darajadagi talabalar chetlashtirilmadi va yuqori darajadagi o'quvchilar

akademik jihatdan cheklanmagan. Bu muvozanat yanada inklyuziv va samarali sinf muhitiga hissa qo'shdi.

Bundan tashqari, talabalarning reflektiv fikr-mulohazalari kommunikativ ishonchning o'sishini ko'rsatdi. Ko'pchilik texnik hujjatlarni o'qishga, professional munozaralarda ishtirok etishga va muhandislik bilan bog'liq mavzularni ingliz tilida taqdim etishga yaxshiroq tayyor ekanliklarini bildirishdi. Sinfdagi kuzatuvlar o'zaro ta'sirning kuchayishi, tengdoshlar bilan faolroq hamkorlik va vazifalarni bajarish sifatining yaxshilanishini tasdiqladi.

Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, tuzilgan va tizimlashtirilgan differentsiatsiyalangan mashq modeli texnik ixtisosliklarda ingliz tilini o'qitish uchun pedagogik jihatdan samarali hisoblanadi. Modelning muvaffaqiyatini bir nechta metodologik omillar bilan izohlash mumkin.

Birinchidan, malaka darajalariga asoslangan differentsiatsiya lingvistik murakkablik va kognitiv tayyorgarlik o'rtasida moslashishga imkon berdi. Bu yondashuv Lev Vygotskiyning nazariy tamoyillarini, xususan, vazifalar o'quvchining yaqin rivojlanish zonasiga kirganda o'rganish eng samarali bo'ladi degan fikrni aks ettiradi. Vazifalarning murakkabligini asta-sekin oshirish orqali model tushkunlikka tushmasdan uzluksiz rivojlanishni ta'minladi.

Ikkinchidan, modelning tuzilishi Kerol Ann Tomlinson tomonidan taklif qilingan differentsiatsiya tizimiga mos keladi, bunda tarkib, jarayon va mahsulotning moslashuvi ta'kidlangan. Tarkib differentsiatsiyasi baholangan texnik matnlar orqali amalga oshirildi; jarayonlar differentsiatsiyasi moslashuvchan guruhlash va iskala orqali amalga oshirildi; mahsulot differentsiatsiyasi talabalarga o'quv natijalarini taqdimotlar, hisobotlar yoki analitik munozaralar orqali namoyish etish imkonini berdi.

Uchinchidan, professional tarkibning integratsiyasi o'qitish samaradorligini sezilarli darajada oshirdi. Tom Hutchinson va Alan Uoters tamoyillariga mos keladigan ESPga yo'naltirilgan dizayn tilni o'rganish talabalarning kelajakdagi kasbiy ehtiyojlariga bevosita mos kelishini ta'minladi. Haqiqiy muhandislik materiallari kontekstual tushunishni kuchaytirdi va terminologiyani chuqurroq kognitiv qayta ishlashga yordam berdi.

Bundan tashqari, kommunikativ va vazifaga asoslangan faoliyat professional o'zaro ta'sir ko'nikmalarini rivojlantirishga hissa qo'shdi. Rod Ellisning vazifaga asoslangan o'rganish nazariyasiga muvofiq, real dunyodagi muammolarni hal qilish vazifalari mazmunli tildan foydalanish va hamkorlikdagi ishtirokni rag'batlantirdi. Talabalar nafaqat lingvistik shakllarni mashq qilishdi, balki ularni simulyatsiya qilingan professional stsenariylarda qo'llashdi.

1-jadval. Ingliz tilini o'qitishda differensial bilim darajali talabalarga yo'naltirilgan o'quv faoliyatining tizimlashtirilgan modeli (Transport vositalari muhandisligi yo'nalishi misolida)

Bosqich	Maqsad	Mashqlar turi	Kasbiy yo'naltirilgan mazmun	Kutilayotgan natija
---------	--------	---------------	------------------------------	---------------------

Diagnostika bosqichi	Talabalarning til darajasini aniqlash	Test, so‘rovnoma, suhbat	Transport sohasiga oid boshlang‘ich terminlar	Til darajalariga ko‘ra guruhlash
Reproduktiv bosqich	Asosiy leksik va grammatik bazani shakllantirish	Terminlarni moslashtirish, diagrammani to‘ldirish, matnni tushunish	Transport vositalari qismlari, xavfsizlik qoidalari	Kasbiy lug‘at boyligini shakllantirish
Produktiv bosqich	Mustaqil nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish	Qisqa texnik tavsif yozish, rol o‘ynash, taqqoslash	Texnik jarayonlarni tasvirlash, xizmat ko‘rsatish jarayonlari	Mantiqiy va izchil kasbiy nutq
Kreativ bosqich	Muammoli vaziyatlarda erkin muloqot qilish	Keys-stadi, loyiha taqdimoti, muhokama	Transport tizimidagi muammolar va innovatsiyalar	Kasbiy kommunikativ kompetensiya
Baholash bosqichi	O‘zlashtirish darajasini aniqlash	Og‘zaki taqdimot, yozma hisobot, test	Texnik hujjatlar bilan ishlash	CEFR asosida kompetensiya shakllanishi

Jadvalda “Transport vositalari muhandisligi” yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan tabaqalashtirilgan ingliz tili o‘qitishning tuzilgan modeli keltirilgan. U professional yo‘naltirilgan kommunikativ kompetensiyani tizimli ravishda rivojlantirishni ta‘minlaydigan ketma-ket bosqichlarga bo‘lingan.

Birinchi bosqich diagnostika bo‘lib, unda talabalarning til bilish darajasi testlar va suhbatlar orqali aniqlanadi. Bu bosqich o‘quvchilarni tayyorligiga qarab guruhlash va tegishli o‘qitish strategiyalarini tanlash uchun asos yaratadi.

Ikkinchi bosqich asosiy leksik va grammatik bazani yaratishga qaratilgan reproduktiv mashqlarga qaratilgan. Talabalar transport bilan bog‘liq asosiy terminologiya, transport vositalarining komponentlari va xavfsizlik qoidalari bilan moslashtirish, yorliqlash va boshqariladigan o‘qish kabi nazorat ostidagi vazifalar orqali ishlaydi.

Uchinchi bosqich ko‘proq mustaqil tildan foydalanishni talab qiladigan samarali faoliyatni joriy etadi. o‘quvchilar texnik jarayonlarni tasvirlaydilar, rolli o‘yinlarda ishtirok etadilar va qisqa texnik matnlar yozadilar. Bu bosqich nutq kompetensiyasini va professional lug‘atning kontekstual qo‘llanilishini kuchaytiradi.

To‘rtinchi bosqich ijodiy va muammolarni hal qilish vazifalariga urg‘u beradi. Talabalar amaliy tadqiqotlarni tahlil qiladilar, loyihalarni taqdim etadilar va transport yangiliklarini muhokama qiladilar. Bu darajada ingliz tili professional fikrlash va muloqot vositasi sifatida ishlaydi.

Yakuniy bosqich baholashni o‘z ichiga oladi, bu yerda talabalar taqdimotlar, yozma hisobotlar va texnik hujjatlar bilan ishlash orqali o‘zlarining kommunikativ kompetensiyalarini namoyish etadilar.

Umuman olganda, jadvalda aralash qobiliyatli “Transport vositalari muhandisligi” yo‘nalishi guruhlarida ingliz tilini samarali rivojlantirishni ta‘minlaydigan,

differentiatsiyani professional yoʻnalish bilan birlashtirgan izchil va progressiv tuzilgan model aks ettirilgan.

Natijalar shuningdek, differentiatsiya sinf muhitiga ijobiy taʼsir koʻrsatishini koʻrsatadi. Talabalar oʻzlarining malaka darajasiga mos keladigan vazifalarni olganda, xavotir kamayadi va ishtirok kuchayadi. Bu ingliz tili koʻpincha ikkinchi darajali yoki qiyin fan sifatida qabul qilinadigan texnik universitetlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Umuman olganda, natijalar shuni koʻrsatadiki, tizimlashtirilgan, darajaga asoslangan mashq modeli nafaqat tilshunoslik kompetensiyasini, balki professional kommunikativ tayyorgarlikni ham oshiradi. Farqlash tamoyillarini transport vositalari muhandisligi mazmuni bilan integratsiyalash inklyuziv taʼlim va barqaror koʻnikmalarni rivojlantirishni qoʻllab-quvvatlaydigan muvozanatli taʼlim muhitini yaratadi.

Xulosa. oʻtkazilgan tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, tizimli differentsiallashtirilgan mashq modelini ishlab chiqish va joriy etish “Transport vositalari muhandisligi” yoʻnalishi dasturlarida ingliz tilini oʻqitish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Aralash qobiliyatli texnik guruhlarda anʼanaviy yagona oʻqitish yondashuvlari talabalarning lingvistik tayyorgarligi, kognitiv qobiliyati va kasbiy ehtiyojlarining xilma-xilligini yetarli darajada qondirmaydi. Taklif etilgan model shuni koʻrsatadiki, strukturaviy differentiatsiya inklyuziv, progressiv va professional yoʻnaltirilgan tilni oʻrganish uchun qulay sharoitlar yaratadi.

Natijalar shuni koʻrsatadiki, reproduktiv, mahsuldor va ijodiy mashqlarning integratsiyasi kommunikativ kompetensiyaning bosqichma-bosqich rivojlanishini taʼminlaydi. Asosiy bosqichda talabalar professional oʻzaro taʼsir uchun zarur boʻlgan muhim terminologiya va grammatik tuzilmalarni oʻzlashtiradilar. oʻrta va yuqori bosqichlarda oʻquvchilar kontekstual muloqotga, analitik muhokamaga va professional muammolarni hal qilishga oʻtadilar. Ushbu ierarxik tashkilot uzluksizlikni, mantiqiy rivojlanishni va tizimli koʻnikmalarni shakllantirishni kafolatlaydi.

Tadqiqotning muhim nazariy oqibati differentsiallashtirilgan oʻqitish tamoyillarini Maxsus Maqsadlar uchun Ingliz tili metodologiyasi bilan sintez qilishda yotadi. “Transport vositalari muhandisligi” yoʻnalishidagi lingvistik murakkablikni professional mazmun bilan uygʻunlashtirish orqali model nafaqat tilni bilishni, balki fan bilan bogʻliq kognitiv faollikni ham mustahkamlaydi. Ingliz tili sof akademik intizom emas, balki muhandislik kommunikatsiyasi uchun funktsional vositaga aylanadi.

Bundan tashqari, tadqiqot shuni tasdiqlaydiki, differentiatsiya oʻquvchilarning motivatsiyasini oshiradi va turli guruhlar ichidagi ishlashdagi tafovutlarni kamaytiradi. oʻquv vazifalari talabalarning mahorat darajalariga mos kelganda, ular oʻquv natijalariga nisbatan koʻproq ishonch, ishtirok va masʼuliyatni namoyon etadi. Sinf muhiti yanada hamkorlikka asoslangan va professional jihatdan mazmunli boʻladi.

Umuman olganda, taklif qilingan tizimlashtirilgan mashq modeli texnik oliy taʼlimda ingliz tilini oʻqitish uchun pedagogik jihatdan asoslangan, amaliy qoʻllaniladigan va

professional jihatdan tegishli asosni taqdim etadi. Bu kelajakdagi transport vositalari muhandislari uchun xorijiy tillarni o'qitish sifatini oshirishga hissa qo'shadi va zamonaviy kompetensiyaga asoslangan ta'lim standartlariga mos keladi.

Tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga asoslanib, bir nechta metodologik va amaliy tavsiyalar taklif qilinishi mumkin.

- "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi dasturlarini taklif qiluvchi oliy ta'lim muassasalari ingliz tili darslarida differentsiatsiyalangan o'qitishni tizimli ravishda amalga oshirishlari kerak. Har bir o'quv yilining boshida talabalarning tayyorgarlik darajasini aniqlash va tegishli o'qitish yo'llarini loyihalash uchun xalqaro miqyosda tan olingan malaka tavsiflariga asoslangan joylashtirish diagnostikasi o'tkazilishi kerak.

- Texnik mutaxassisliklar uchun ingliz tili o'quv dasturlari tuzilgan, ko'p bosqichli mashq tizimini birlashtirishi kerak. Mashqlar murakkablikning ortib borishiga qarab tashkil etilishi kerak, bu esa nazorat ostidagi amaliyotdan mustaqil professional muloqotga muvozanatli o'tishni ta'minlaydi. Texnik qo'llanmalar, xavfsizlik ko'rsatmalari, texnik xizmat ko'rsatish hujjatlari va transport tizimi tahlillari kabi haqiqiy muhandislik materiallarini kiritish o'quv dizaynining standart tarkibiy qismiga aylanishi kerak.

- o'qituvchilarni tayyorlash dasturlari tabaqalashtirilgan va ESPga yo'naltirilgan o'qitish uchun metodologik tayyorgarlikka urg'u berishi kerak. o'qituvchilar darajaga asoslangan vazifalarni loyihalashda, aralash qobiliyatli sinflarni boshqarishda va iskala strategiyalarini samarali qo'llashda amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Kommunikativ va vazifaga asoslangan o'qitish yondashuvlarida doimiy professional rivojlanish juda muhimdir.

- Baholash tizimlari tabaqalashtirilgan o'quv natijalarini aks ettirishi kerak. Faqat yagona testlarga tayanish o'rniga, baholash taqdimotlar, loyiha hisobotlari, amaliy tadqiqotlar tahlillari va reflektiv topshiriqlar kabi turli xil mahsulot formatlarini o'z ichiga olishi kerak. Bu yondashuv talabalarga turli shakllarda professional kommunikativ kompetensiyani namoyish etish imkonini beradi.

- Raqamli o'rganish texnologiyalari differentsiatsiyani yanada kuchaytirishi mumkin. Onlayn platformalar, interaktiv simulyatsiyalar va moslashuvchan o'rganish vositalari individual amaliyot imkoniyatlarini taqdim etishi mumkin, bu esa talabalarga professional maqsadlarga muvofiqlikni saqlab qolgan holda o'z sur'atlarida rivojlanish imkonini beradi.

- Taklif qilingan modelni boshqa texnik ixtisosliklarga qo'llashni kengaytirish va bitiruvchilarning haqiqiy muhandislik muhitida professional kommunikatsiya ko'rsatkichlariga uzoq muddatli ta'sirini o'rganish uchun qo'shimcha tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'qitishda tizimlashtirilgan differentsiatsiyalangan mashq modelini joriy etish "Transport vositalari muhandisligi" yo'nalishi dasturlarida kommunikativ kompetensiya, professional tayyorgarlik va umumiy ta'lim sifatini oshirish uchun samarali strategiya hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yhati:

1. Tomlinson C. A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. Alexandria, VA: ASCD, 2014.
2. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
3. Hymes D. On Communicative Competence // Sociolinguistics. Harmondsworth: Penguin, 1972. P. 269–293.
4. Canale M., Swain M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing // Applied Linguistics. 1980. Vol. 1(1). P. 1–47.
5. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.
6. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning-Centred Approach. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
7. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Strasbourg: Council of Europe, 2001.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrda PQ-1875-son qarori “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevralda PF-4947-son Farmoni “2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvarda PF-60-son Farmoni “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”.

Ajiniyaz atindagi
NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934